

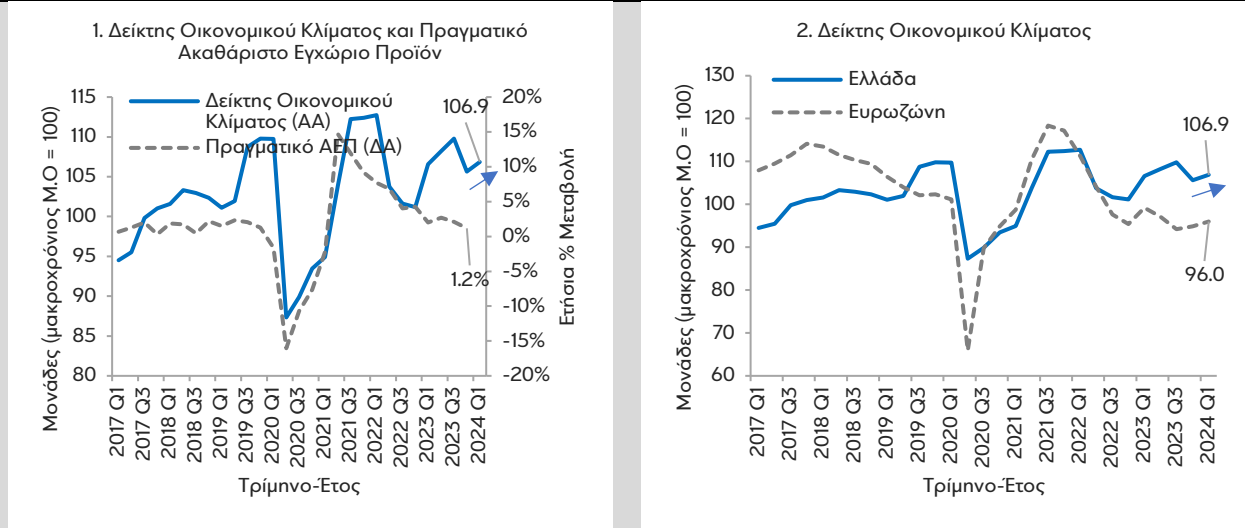
7 ΗΜΕΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

17 Απριλίου 2024, Τεύχος 500

Ανοδικά κινήθηκαν οι δείκτες οικονομικού κλίματος και PMI μεταποίησης το α' τρίμηνο 2024, μικτή εικόνα στους δείκτες οικονομικής δραστηριότητας

Στο παρόν τεύχος του δελτίου 7 Ημέρες Οικονομία παρουσιάζουμε την εξέλιξη δημοσιευθέντων δεικτών οικονομικής συγκυρίας και δραστηριότητας για το α' τρίμηνο 2024. Τα αποτελέσματα έχουν ως εξής: 1^{ον}, οι δείκτες οικονομικού κλίματος και PMI μεταποίησης βελτιώθηκαν το α' τρίμηνο 2024, 2^{ον}, η βιομηχανική παραγωγή παρουσίασε ανθεκτικότητα και ο ρυθμός αύξησης του συνόλου της απασχόλησης επιταχύνθηκε το δίμηνο Ιαν-Φεβ-24, 3^{ον}, οι πωλήσεις σε όρους όγκου στο λιανικό εμπόριο μειώθηκαν απότομα τον Ιαν-24, 4^{ον}, το έλλειμμα του ισοζυγίου εμπορευμάτων επιδεινώθηκε το δίμηνο Ιαν-Φεβ-24 και 5^{ον}, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις αυξήθηκαν ισχυρά τον Ιαν-24. Σύμφωνα με το περιοδικό Focus Economics (τεύχος Απρ-24), η μέση εκτίμηση της αγοράς (consensus forecast) για τον πραγματικό ρυθμό μεγέθυνσης στην Ελλάδα το α' τρίμηνο 2024 ανέρχεται στο 0,5% QoQ / 1,8% YoY, από 0,2% QoQ / 1,2% YoY το δ' τρίμηνο 2023.¹ Τα εν λόγω στοιχεία αναμένεται να δημοσιευτούν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) στις 7 Ιουνίου 2024. Τέλος, σύμφωνα με την έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) για τις προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας που δημοσιεύθηκε χθες, το πραγματικό ΑΕΠ στην Ελλάδα αναμένεται να αυξηθεί κατά 2,0% και 1,9% το 2024 και το 2025 αντίστοιχα.

Σχήμα 1: Ελλάδα – Δείκτης Οικονομικού Κλίματος και Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, IOBE, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Eurobank Research.

Σημείωση: ως AA ορίζουμε τον αριστερό άξονα και ως ΔΑ τον αντίστοιχο δεξιό.

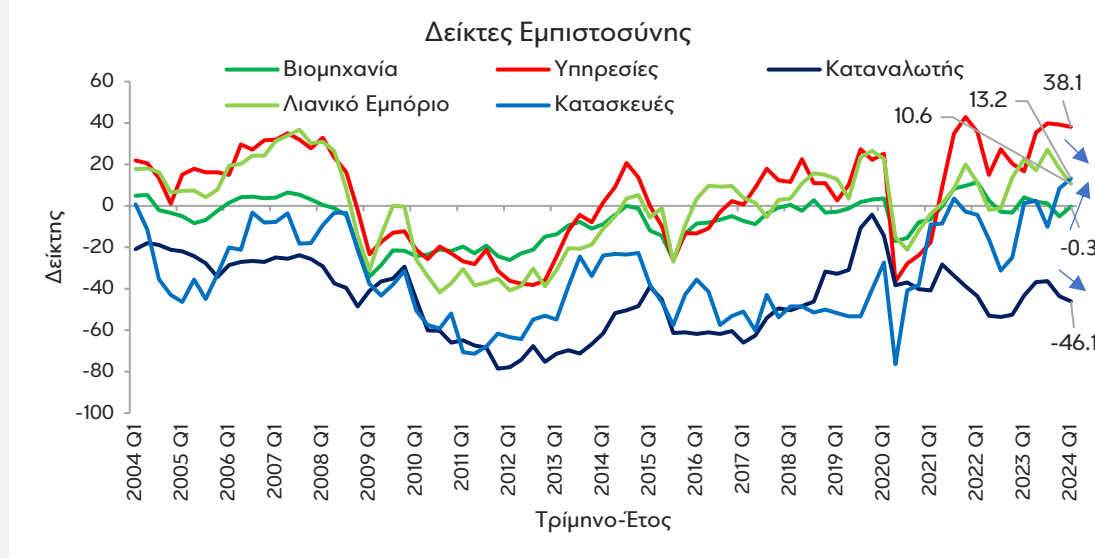
¹ Ως % QoQ και % YoY ορίζεται η τριμηνιαία και η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή αντίστοιχα.

Συγγραφείς

Στυλιανός Γ. Γώγος
 Ερευνητής Οικονομολόγος, PhD
sgogos@eurobank.gr

Ο δείκτης οικονομικού κλίματος του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Έρευνών (IOBE) διαμορφώθηκε στις 106,9 μονάδες το α' τρίμηνο 2024 (μέσος όρος 3 μηνών, βλέπε Σχήμα 1.1) σημειώνοντας βελτίωση σε σύγκριση με το δ' τρίμηνο 2023. Παρά ταύτα, δεν ανέκτησε τις απώλειες του προηγούμενου τριμήνου, απώλειες που προκλήθηκαν αρχικά από τις επιπτώσεις των πλημμυρών στη Θεσσαλία και στη συνέχεια από την εντεινόμενη γεωπολιτική αβεβαιότητα λόγω των εκθροπραξιών στη Μέση Ανατολή.

Σχήμα 2: Ελλάδα – Δείκτες Εμπιστοσύνης

Πηγή: IOBE, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Eurobank Research.

Σε ό,τι αφορά τους επί μέρους δείκτες εμπιστοσύνης που συνθέτουν τον γενικό δείκτη, οι κλάδοι της βιομηχανίας και των κατασκευών κινήθηκαν ανοδικά σε τριμηνιαία βάση το α' τρίμηνο 2024 (βλέπε Σχήμα 2), ενώ οι κλάδοι των υπηρεσιών, του καταναλωτή και του λιανικού εμπορίου κατέγραψαν πτώση. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δείκτες εμπιστοσύνης στις κατασκευές και τις υπηρεσίες παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες αυξήσεις σε σύγκριση με τα προ πανδημίας επίπεδα. Το εν λόγω αποτέλεσμα αποτυπώνεται και στα στοιχεία των εθνικών λογαριασμών που δείχνουν ότι οι κλάδοι των υπηρεσιών και των κατασκευών πρωταγωνιστούν στην ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας τα δύο τελευταία χρόνια. Αντιθέτως, ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτή καταγράφει τη μεγαλύτερη επιδείνωση σε σχέση με τα προ πανδημίας επίπεδα, αποτέλεσμα το οποίο ερμηνεύεται σε έναν βαθμό από τις επιπτώσεις των αυξήσεων των τιμών στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών. Επί παραδείγματι, τα τρία τελευταία χρόνια, οι τιμές στην κατηγορία των τροφίμων και αλκοολούχων ποτών παρουσιάζουν σωρευτική άνοδο κατά περίπου 30,0% (Mar-24 vs. Mar-21).²

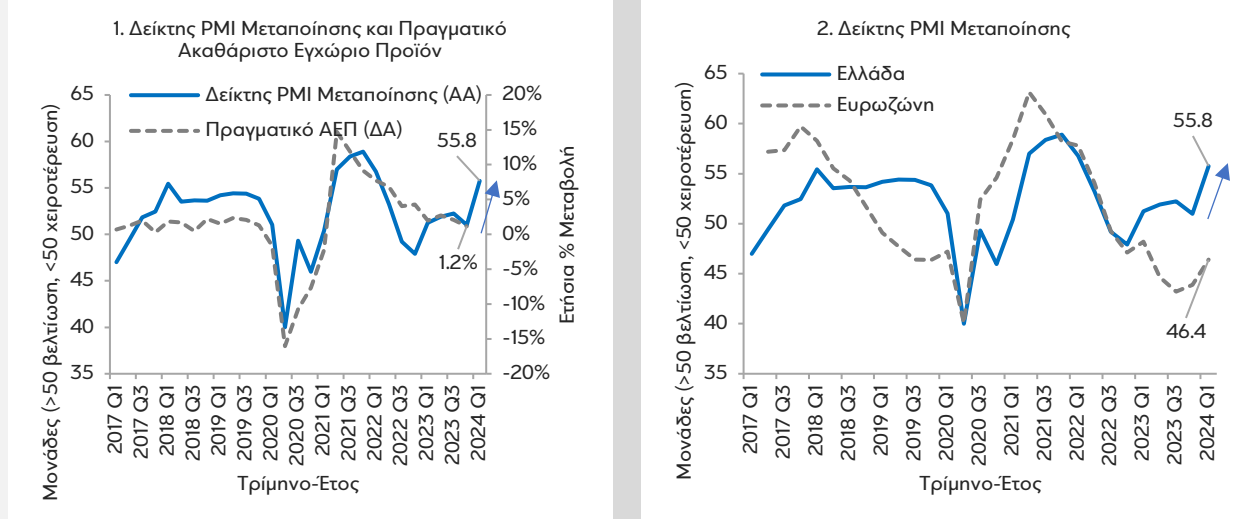
Τέλος, από το α' τρίμηνο 2022 μέχρι σήμερα, περίοδος που συμπίπτει με τη διάρκεια του πολέμου στην Ουκρανία, ο δείκτης οικονομικού κλίματος στην Ελλάδα υπεραποδίδει σε σύγκριση με τον μέσο όρο της Ευρωζώνης (βλέπε Σχήμα 1.2), στοιχείο που αποτυπώνεται και στη μεγαλύτερη αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωζώνης.³

² Ένας μέσος ετήσιος πληθωρισμός της τάξης του 2,0%, οδηγεί σε σωρευτική αύξηση των τιμών σε 3 χρόνια κατά 6,1% ($=((1+2\%)^3)-1$).

³ Το α' τρίμηνο 2024, η υπεραπόδοση της ελληνικής οικονομίας έναντι του μέσου όρου της Ευρωζώνης σε όρους δείκτη οικονομικού κλίματος (106,9 vs 96,0 μονάδες) αποτυπώθηκε στους 4 από τους 5 δείκτες

Παράλληλα με τη βελτίωση του δείκτη οικονομικού κλίματος, ο δείκτης PMI μεταποίησης της S&P Global ενισχύθηκε απότομα στις 55,8 μονάδες το α' τρίμηνο 2024 (υψηλό 8 τριμήνων, βλέπε Σχήμα 3.1), από 51,0 μονάδες το δ' τρίμηνο 2023, παραμένοντας για πέμπτο τρίμηνο στη σειρά άνω του ορίου βελτίωσης-χειροτέρευσης των 50 μονάδων. Βάσει των δελτίων τύπου της S&P Global, η βελτίωση των λειτουργικών συνθηκών στον τομέα της μεταποίησης στην Ελλάδα εδράζεται στην αύξηση της παραγωγής, των νέων παραγγελιών και της απασχόλησης των 300 περίπου επιχειρήσεων που συμμετέχουν στην έρευνα. Οι εν λόγω μεταβολές προήλθαν από την ενίσχυση της ζήτησης πελατών του εσωτερικού και του εξωτερικού. Στα αρνητικά ευρήματα της έρευνας καταγράφηκε σημαντική αύξηση του κόστους εισροών λόγω των προβλημάτων στην εφοδιαστική αλυσίδα από τις εντάσεις στη ναυτική οδό της Ερυθράς Θάλασσας. Τέλος, όπως παρατηρείται στον δείκτη οικονομικού κλίματος, έτσι και στον δείκτη PMI μεταποίησης η ελληνική οικονομία υπεραποδίδει έναντι του μέσου όρου της Ευρωζώνης (βλέπε Σχήμα 3.2).

Σχήμα 3: Ελλάδα – Δείκτης PMI Μεταποίησης και Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, S&P Global, Eurobank Research.

Σημείωση: ως ΑΑ ορίζουμε τον αριστερό άξονα και ως ΔΑ τον αντίστοιχο δεξιό.

Η βελτίωση των προαναφερθέντων δεικτών οικονομικής συγκυρίας το α' τρίμηνο 2024 αποτελεί μια θετική ένδειξη για τα αποτελέσματα του ρυθμού μεγέθυνσης στο εν λόγω τρίμηνο. Σε ό,τι αφορά την πορεία δημοσιευθέντων δεικτών οικονομικής δραστηριότητας για το α' τρίμηνο 2024, τα στοιχεία έχουν ως εξής:

- Οι πωλήσεις σε όρους όγκου στο λιανεμπόριο κατέγραψαν απότομη μείωση τον Ιαν-24 (-5,8% από 2,2% τον Δεκ-23 σε μηνιαία βάση και -8,2% από 0,0% τον Δεκ-23 σε ετήσια βάση), στέλνοντας ένα αρνητικό μήνυμα για την πορεία της ιδιωτικής κατανάλωσης αγαθών στην αρχή του έτους.
- Ο δείκτης παραγωγής στη βιομηχανία ενισχύθηκε σε ετήσια βάση κατά 5,4% το δίμηνο Ιαν-Φεβ-24, από 5,7% το δ' τρίμηνο 2023, με τη μέση μηνιαία μεταβολή να διαμορφώνεται στο 0,7%, από

εμπιστοσύνης που συνθέτουν τον γενικό δείκτη. Συγκεκριμένα, στη βιομηχανία (-0,3 vs -9,1 μονάδες), στις υπηρεσίες (38,1 vs 6,9 μονάδες), στο λιανικό εμπόριο (10,6 vs -6,0 μονάδες) και τις κατασκευές (13,2 vs -5,2 μονάδες). Αντιθέτως, ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτή ήταν αρκετά μικρότερος στην Ελλάδα έναντι του μέσου όρου της Ευρωζώνης (-46,1 vs -15,5 μονάδες).

1,0% το δ' τρίμηνο 2023. Ο αντίστοιχος δείκτης στη μεταποίηση αυξήθηκε σε ετήσια βάση κατά 3,5% το δίμηνο Ιαν-Φεβ-24, από 5,7% το δ' τρίμηνο 2023, με τη μέση μηνιαία μεταβολή να διαμορφώνεται στο -0,1%, από 2,5% το δ' τρίμηνο 2023.

- Οι εξαγωγές και οι εισαγωγές εμπορευμάτων σημείωσαν πτώση κατά 11,4% (€1.026,5 εκατ.) και 1,1% (€153,4 εκατ.) αντίστοιχα το δίμηνο Ιαν-Φεβ-24 (βλέπε Πίνακα 1). Ως εκ τούτου, το έλλειμμα του ισοζυγίου εμπορευμάτων επιδεινώθηκε κατά 18,4% (€873,1 εκατ.). Το 56,7% της εν λόγω επιδείνωσης προήλθε από την κατηγορία των εμπορευμάτων εκτός πλοίων και πετρελαιοειδών, το 38,0% από την κατηγορία των πετρελαιοειδών και το 5,4% από την κατηγορία των πλοίων.
- Η αξία των ταξιδιωτικών εισπράξεων σε τρέχουσες τιμές αυξήθηκε ισχυρά σε ετήσια βάση κατά 27,1% τον Ιαν-24. Η εν λόγω μεταβολή προήλθε από την άνοδο της εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης κατά 16,0% και από την αύξηση της μέσης δαπάνης ανά ταξίδι κατά 9,7%.
- Τέλος, ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του συνόλου της απασχόλησης ενισχύθηκε στο 2,3% το δίμηνο Ιαν-Φεβ-24, από 1,2% το δ' τρίμηνο 2023.

Πίνακας 1: Ελλάδα – Εμπορευματικές Συναλλαγές, Στοιχεία σε Τρέχουσες Τιμές

	<i>Ιαν-Φεβ</i>	<i>Ιαν-Φεβ</i>	<i>Ιαν-Φεβ</i>	<i>Ιαν-Φεβ</i>	<i>Ιαν-Φεβ</i>	<i>Ιαν-Φεβ</i>	<i>Ιαν-Φεβ</i>
	<u>22</u>	<u>23</u>	<u>24</u>	<u>23</u>	<u>24</u>	<u>23</u>	<u>24</u>
	Εκατ. €			Εκατ. € YoY		% YoY	
<i>Εξαγωγές</i>	7.180,7	8.996,5	7.970,0	1.815,8	-1.026,5	25,3	-11,4
Πλοία	15,1	64,7	16,4	49,6	-48,3	328,5	-74,7
Πετρελαιοειδή	1.921,6	3.085,0	2.366,0	1.163,4	-719,0	60,5	-23,3
Εκτός Π&Π	5.244,0	5.846,8	5.587,6	602,8	-259,2	11,5	-4,4
<i>Εισαγωγές</i>	13.735,6	13.737,7	13.584,3	2,1	-153,4	0,0	-1,1
Πλοία	43,9	57,0	55,5	13,1	-1,5	29,8	-2,6
Πετρελαιοειδή	4.214,9	4.117,8	3.730,3	-97,1	-387,5	-2,3	-9,4
Εκτός Π&Π	9.476,8	9.562,9	9.798,5	86,1	235,6	0,9	2,5
<i>Ισοζύγιο</i>	-6.554,9	-4.741,2	-5.614,3	1.813,7	-873,1		
Πλοία	-28,8	7,7	-39,1	36,5	-46,8		
Πετρελαιοειδή	-2.293,3	-1.032,8	-1.364,3	1.260,5	-331,5		
Εκτός Π&Π	-4.232,8	-3.716,1	-4.210,9	516,7	-494,8		

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Eurobank Research.

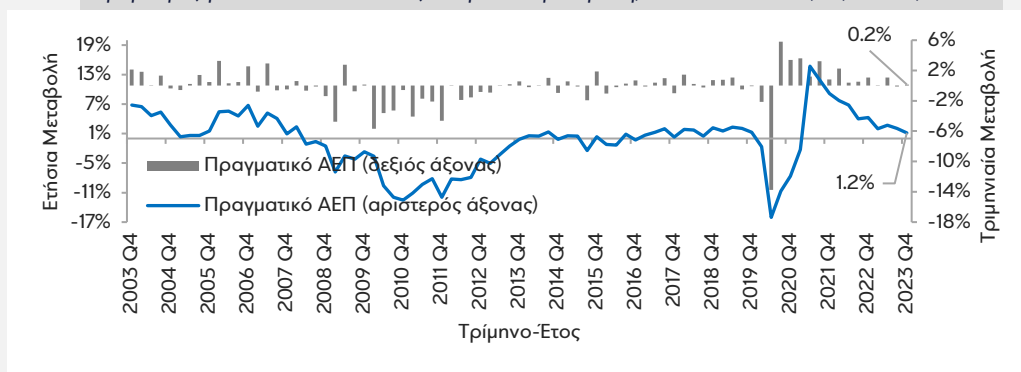
Σημείωση: ως δισεκ. € YoY ορίζουμε την ετήσια μεταβολή σε δισεκ. € και ως % YoY την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή.

Πίνακας Α1: Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη της Ελληνικής Οικονομίας

Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (εποχικά διορθωμένα στοιχεία)

Το 4^ο τρίμηνο 2023 η ετήσια μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ ήταν +1,2% YoY (+2,1% YoY το Q3 2023 και +4,3% YoY το Q4 2022) και η αντίστοιχη τριμηνιαία μεταβολή ήταν +0,2% QoQ (-0,1% QoQ το Q3 2023 και +1,1% QoQ το Q4 2022)

Προβλέψεις για το σύνολο του έτους – Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Νοε-2023: 2024 2,3%, 2025 2,2%

ΑΕΠ (% YoY, % QoQ)

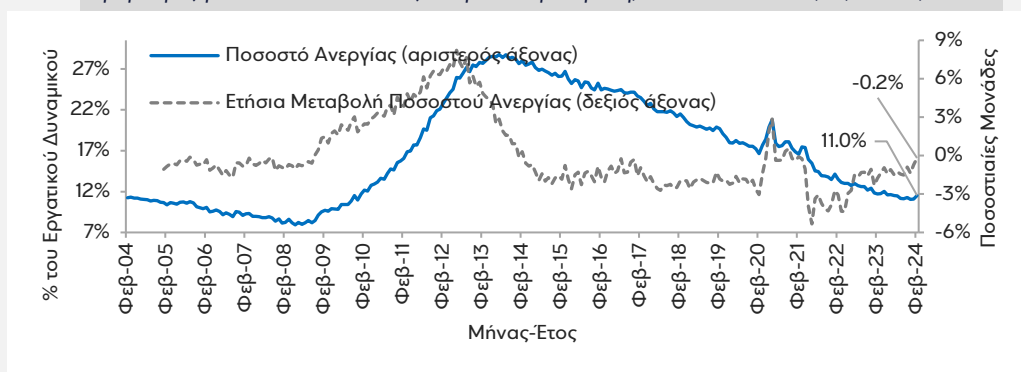
Περίοδος: Q4 2003–Q4 2023
 Στοιχεία: τριμηνιαία
 Μέσος Όρος: -0,3%
 Διάμεσος: +0,6%
 Μέγιστο: +14,7% (Q2 2021)
 Ελάχιστο: -16,0% (Q2 2020)

Δημοσίευση: 7/3/2024 (προσωρινά στοιχεία)
 Επόμενη: 7/6/2024

Ποσοστό Ανεργίας (εποχικά διορθωμένα στοιχεία)

Τον Φεβρουάριο 2024 το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 11,0% (10,6% τον Ιανουάριο 2024 και 11,2% τον Φεβρουάριο 2023) και το αντίστοιχο μέσο ετήσιο μέγεθος (μέσος όρος 12 μηνών) ήταν στο 10,9% (11,0% τον Ιανουάριο 2024 και 12,1% τον Φεβρουάριο 2023)

Προβλέψεις για το σύνολο του έτους – Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Νοε-2023: 2024 10,7%, 2025 9,9%

Ποσοστό Ανεργίας (%)

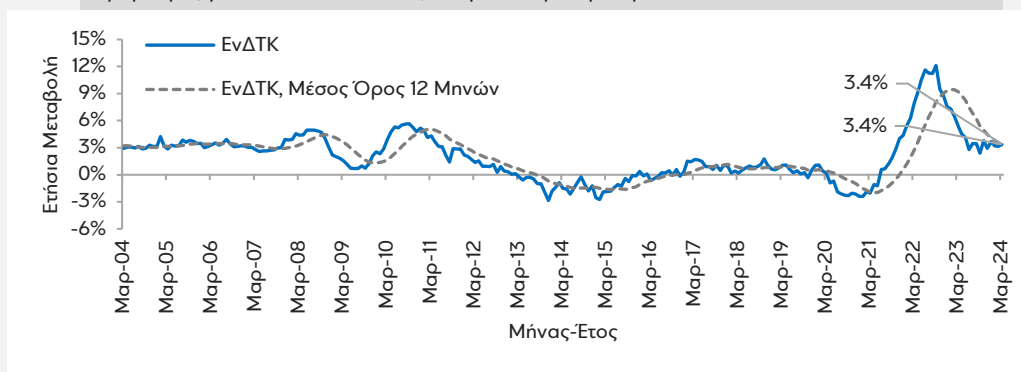
Περίοδος: 2/2004-2/2024
 Στοιχεία: μηνιαία
 Μέσος Όρος: 17,2%
 Διάμεσος: 17,2%
 Μέγιστο: 28,3% (7/2013)
 Ελάχιστο: 7,4% (5/2008)

ΑΑ = αριστερός άξονας
 ΔΑ = δεξιός άξονας
 ΠΜ = ποσοστ, μοναδ,
 Δημοσίευση: 1/4/2024
 Επομ. δημ.: 2/5/2024

Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή

Τον Μάρτιο 2024 η ετήσια μεταβολή του ΕνΔΤΚ ήταν +3,4% YoY (+3,1% YoY τον Φεβρουάριο 2024 και +5,4% YoY τον Μάρτιο 2023)) και η αντίστοιχη μέση ετήσια μεταβολή (μέσος όρος 12 μηνών) ήταν 3,4% YoY (3,6% YoY τον Φεβρουάριο 2024 και 9,2% YoY τον Μάρτιο 2023)

Προβλέψεις για το σύνολο του έτους – Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Νοε-2023: 2024 2,8%, 2025 2,1%

ΕνΔΤΚ (% YoY)

Περίοδος: 3/2004-3/2024
 Στοιχεία: μηνιαία
 Μέσος Όρος: +2,0%
 Διάμεσος: +1,6%
 Μέγιστο: +12,1% (9/2022)
 Ελάχιστο: -2,9% (11/2013)

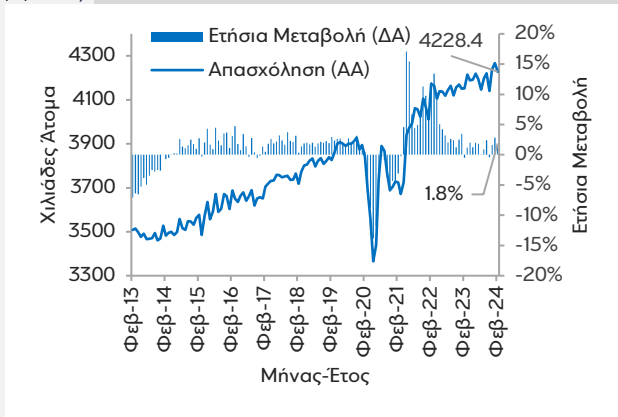
Δημοσίευση: 10/4/2024
 Επομ. δημ.: 14/5/2024

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission), Eurobank Research.

Πίνακας Α2: Δείκτες Οικονομικής Δραστηριότητας και Συγκυρίας της Ελληνικής Οικονομίας

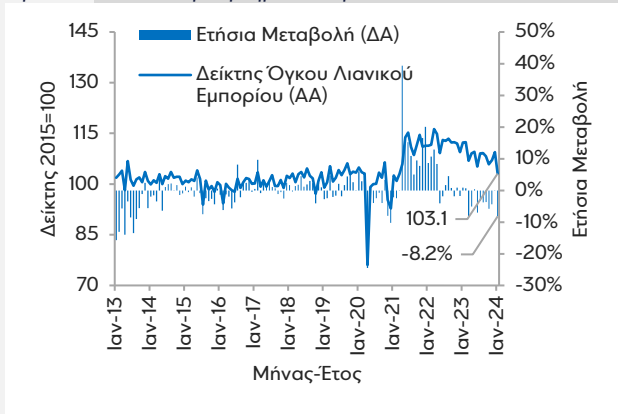
Απασχόληση (σύνολο οικονομίας): +1,8% YoY τον Φεβ-24 από +2,8% YoY τον Ιαν-24, +1,5% YoY την περίοδο Μαρ-23 – Φεβ-24 (12Μ) από +4,2% YoY την περίοδο Μαρ-22 – Φεβ-23 (επόμενη δημοσίευση: 2/5/2024)

Δείκτης Οικονομικού Κλίματος: 108,4 ΜΔ τον Μαρ-24, +3,5 ΜΔ MoM και +1,9 ΜΔ YoY τον Μαρ-24 από -2,4 ΜΔ MoM και -2,5 ΜΔ YoY τον Φεβ-24 (επόμενη δημοσίευση: 29/4/2024)

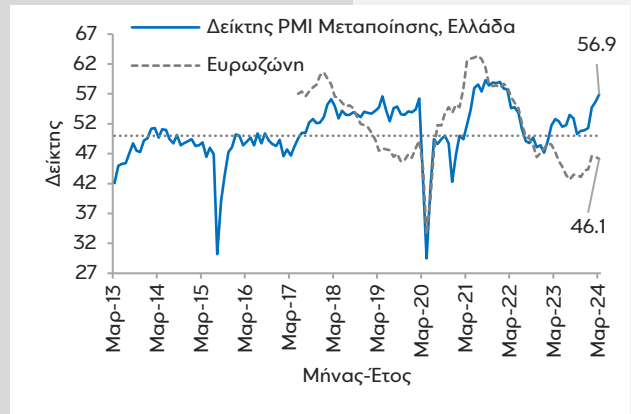
Δείκτης Όγκου Λιανικού Εμπορίου: -5,8% MoM και -8,2% YoY τον Ιαν-24 από +2,2% MoM και 0,0% YoY τον Δεκ-23, -4,1% YoY την περίοδο Φεβ-23 – Ιαν-24 (12Μ) από +2,4% YoY την περίοδο Φεβ-22 – Ιαν-23 (επόμενη δημοσίευση: 30/4/2024)

Δείκτης Εμπιστοσύνης Καταναλωτή: -44,7 ΜΔ τον Μαρ-24, +2,5 ΜΔ MoM και -3,6 ΜΔ YoY τον Μαρ-24 από -0,9 ΜΔ MoM και +0,2 ΜΔ YoY τον Φεβ-24 (επόμενη δημοσίευση: 29/4/2024)

Δείκτης Παραγωγής Μεταποίησης: -0,9% MoM και +2,0% YoY τον Φεβ-24 από +0,8% MoM και +5,1% YoY τον Ιαν-24, +3,6% YoY την περίοδο Μαρ-23 – Φεβ-24 (12Μ) από +5,0% YoY την περίοδο Μαρ-22 – Φεβ-23 (επόμενη δημοσίευση: 10/5/2024)

Δείκτης PMI Μεταποίησης: 56,9 ΜΔ τον Μαρ-24, +1,2 ΜΔ MoM και +4,1 ΜΔ YoY τον Μαρ-24 από +1,0 ΜΔ MoM και +4,0 ΜΔ YoY τον Φεβ-24 (επόμενη δημοσίευση: 1/5/2024)

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), S&P Global, Eurobank Research.
 Σημείωση: ως ΜΔ ορίζουμε τις μονάδες δείκτη, ως MoM και YoY τη μηνιαία και την ετήσια μεταβολή αντίστοιχα, και ως AA και ΔΑ τον αριστερό και τον κάθετο άξονα αντίστοιχα.

Ομάδα Ανάλυσης και Έρευνας

Δρ. Τάσος Αναστασιάδης | Επικεφαλής Οικονομολόγος Ομίλου Eurobank
tanastasatos@eurobank.gr | + 30 214 40 59 706

Μιχαήλ Βασιλειάδης
 Ερευνητής Οικονομολόγος
mvasileiadis@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 709

Δρ. Στυλιανός Γώγος
 Ερευνητής Οικονομολόγος
sgogos@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 456

Μαρία Κασόλα
 Ερευνήτρια Οικονομολόγος
mkasola@eurobank.gr
 + 30 210 40 63 453

Marcus Bensasson
 Ερευνητής Οικονομολόγος
mbensasson@eurobank.gr
 + 30 214 40 65 113

Δρ. Κωνσταντίνος Πέππας
 Ερευνητής Οικονομολόγος
kpeppas@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 520

Παρασκευή Πετροπούλου
 Ανώτερη Οικονομολόγος
ppetropoulou@eurobank.gr
 + 30 214 40 63 455

Δρ. Θεόδωρος Ράπανος
 Ερευνητής Οικονομολόγος
trapanos@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 711

Δρ. Θεόδωρος Σταματίου
 Ανώτερος Οικονομολόγος
tstamatios@eurobank.gr
 + 30 214 40 59 708

Περισσότερες εκδόσεις μας διαθέσιμες στην ηλεκτρονική διεύθυνση που ακολουθεί: <https://www.eurobank.gr/en/group/economic-research>
 Εγγραφείτε ηλεκτρονικά, σε: <https://www.eurobank.gr/el/omilos/oikonomikes-analuseis/forma-ekdilosis-endiiferontos>
 Ακολουθήστε μας στο twitter: https://twitter.com/Eurobank_Group
 Ακολουθήστε μας στο LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/eurobank>

DISCLAIMER

This report has been issued by Eurobank S.A. ("Eurobank") and may not be reproduced in any manner or provided to any other person. Each person that receives a copy by acceptance thereof represents and agrees that it will not distribute or provide it to any other person. This report is not an offer to buy or sell or a solicitation of an offer to buy or sell the securities mentioned herein. Eurobank and others associated with it may have positions in, and may effect transactions in securities of companies mentioned herein and may also perform or seek to perform investment banking services for those companies. The investments discussed in this report may be unsuitable for investors, depending on the specific investment objectives and financial position. The information contained herein is for informative purposes only and has been obtained from sources believed to be reliable but it has not been verified by Eurobank. The opinions expressed herein may not necessarily coincide with those of any member of Eurobank. No representation or warranty (express or implied) is made as to the accuracy, completeness, correctness, timeliness or fairness of the information or opinions herein, all of which are subject to change without notice. No responsibility or liability whatsoever or howsoever arising is accepted in relation to the contents hereof by Eurobank or any of its directors, officers or employees. Any articles, studies, comments etc. reflect solely the views of their author. Any unsigned notes are deemed to have been produced by the editorial team. Any articles, studies, comments etc. that are signed by members of the editorial team express the personal views of their author.

